

Проповед Светога Саве—седам стотина педесет година у антологији светског беседништва

БЕСЕДЕ -- ИЗБОР ИЗ СВЕТСКОГ БЕСЕДНИШТВА, Култура 1966. Београд;
стр. 497. Уредник Вера Поповић

Према избору и у преводу групе наших књижевника и професора књижевности добили смо тридесет и две беседе у једној добро опремљеној књизи. Заједно са сличном антологијом, објављеном код нас још пре неколико деценија, у изору нашег познатог књижевника Бранислава Нушића, представља једну веома пожељну литературу у нашој средини. То су заиста две драгоцене књиге. Необично су нам потребне као врста литературе, која је некад и код нас веома гајена и цењена. Морамо, међутим, признати да смо је данас занемарили.

Ова нова збирка, ако се узме у обзир наша потреба обнове неговања беседништва, далеко је од тога да задовољава у потпуности ту потребу, јер то је ипак веома мали број говора као пример лепог беседништва; али, као антологија, као избор, јесте појава која је несумњиво изазвала радост и захвалност свих који знају колико је огромна вредност кроз векове представљала човеку беседа, свечани говор, у што савршенијем уметничком облику, као помоћ у развоју ка савршенијим облицима живота и организовања друштва. Јер ове беседе немају своју вредност само са естетске стране, већ и због примера идеала којима су били надахнути познате и снажне стваралачке личности, за које су се они залагали и кроз лепо неговану реч и израз. Речју су се, као што знамо, користили велики освјачи, као и Богом надахнути светитељи љубави или они „који мир граде”. Прва беседа ове збирке јесте беседа пророка Илије, али ту је, најистакнутија, Спаситељева *Беседа на Гори*, као и св. Јована Златоустог *Беседа на Усековање*, или св. Симеона са сабора у Расу, или Св. Саве *Беседа у славу св. Симеона*, уз низ других познатих богослова и хуманиста.

Сегурни смо да избор и говори св. Симеона или Св. Саве, као и неколицине других истакнутих наших културних или политичких радника, није само ствар једног националног сентимента, да се уз највеће беседнике света ставе и примери беседа наших проповедника, већ што они то заиста и заслужују, а што се јачко може и да закључи кроз читање овог *Избора*.

Нама је, на пример, свима врло добро позната беседа Св. Саве, или говор његовог оца Немање у Расу; али ове две беседе дате у контексту тридесет других, најзнаменитијих и најлепших из светске историје, имају, добијамо

утисак, један још дубљи или значајнији смисао, него као само два драгоцене документа из наше националне историје. Утолико нам је ова збирка примера беседа још значајнија или привлачнија као литература за читање и учење. Учимо се из ове литературе не само примеру беседничтва, наравно тај се моменат не запоставља, већ и надахнућима, великим залагањима, у организовању живота, што савршенијег друштва, у којем би човек могао у миру да следује потребу за што садржајнијим животом. Несумњиво да међу овим беседама налазимо и изразе или примере људских заблуда и заноса за оним што се доцније, или тада, већ знало да није адекватно моралним и интелектуалним потребама човека; али, највећи број ових беседа израз је дубоке човекове тежње за савшенијим животом. Мисли беседе Св. Саве и његовог оца Немање могу се заиста усвојити међу овим беседама као оне које су, такође пример за углед полагања темеља новом свету у којем смо.

Када савремени историчари улажу напор у откривању основа модерне историје, када истичу постојање тих основа, са којих непрекидно теку токови светске историје, да су основне почетне снаге и облици институција, које унапређују човека у светској историји, као и то да су непроменљиве усред све наше несавршености, онда несумњиво да у раду Св. Саве и његовог оца видимо необично јасно или дефинитивно формирање те снаге које они изражавају и кроз ове своје говоре унете у овај Извор. За нас су оне и примери за обавештење о нашем дефинитивном правцу развоја који смо усвојили, а чији континуитет можемо да пратимо столећима.

Према овим беседама видимо као је заиста рад св. Саве и св. Симеона онај последњи праг преко којег када смо прешли ушли смо у своје модерно доба. Сличне прекретнице или прагове можемо да запазимо из низа других беседа из овог Избора примера за углед како треба беседити. Исто тако из ових примера видимо и то да услов доброј беседи јесте дубок унутрашњи садржај, богат морални и интелектуални живот беседника. Тако да лако запажамо и то да су најбољи беседници и оне харизматичне или надахнуте личности које „говоре из пуноће срца“, испуњавајући задатак који носе у себи.

Сви ови говори били су помоћ својој средини и њеном развоју. То је борба човека на плану духовног или интелектуалног и моралног развоја. Када нам научници саопштавају своје налазе да се, на пример, не преносе наслеђем само анатомски стечене структуре већ и инстинкти „акумулирани у мозгу“ који у „датом моменту еволуције одговарају условима егзистенције одређене околином“, онда оваква једна антологија лепих облика човековог начина изражавања није ништа друго до еволутивни процес човекове борбе за стварањем потребних услова у реализовању свога унутрашњег инстинкта према савршенству. Наравно овде се могу пратити успони и падови, али увек то је сведочанство једне сталне и непрекидне борбе за боље услове живота, за његовим поправљањем.

За све су ово и изразити примери и наших светитеља, св. Симеона и Св. Саве. Тако да је овај Избор беседа и читанка о тој еволуцији; еволуцији и у оквиру слободне моралног поретка, његових норми, која је и један од оних основних инстинкта човека, или најунутрашњији фактор еволуције, а исто тако важан и као спољни фактор у организовању друштва. То је све наглашено у делу наших светитеља, ствараоца, у делу неговања или обликовања нашег ума, нешто то је заиста довољно акумулирано у нама, и што се преноси наслеђем, такође.

И као што не можемо да замислимо ниједну историјску епоху, или ниједно географско или језично подручје, без писане речи, тако и ми своју еволуцију у оквиру светске културе дивно пратимо кроз реч, записану, својих хероја рада. Из свих тих записаних речи, као и речи наших светитеља, пратимо свој задатак усавршавања, као нужност или неизбежност, при чему је слобода једна морална норма коју треба остварити што хуманијим начелима, што адекватнијим моралним нормама.

Због тога ако се питамо, када имамо испред себе нашу националну историју, да ли у историјским објашњењима треба да буде дата предност идејама или објективним условима природне и социјалне средине, онда лако закључујемо сву вредност и предност идеја у нашем формирању.

Отац св. Саве, Немања, осећао је тај задатак у оквиру, на првом месту, „правоверне вере“ крст коју је своју земљу, коју је у „почетку нашао у пропашћењу“, и како каже, „поправио и народ однеговао“ уз „помоћ Божију и пресвете владичице наше Богородице“, а што Св. Сава истиче као узоран рад који треба да се следује, јер је тим радом „угодно Богу“ и Бог га због тога прославио, а уз то Св. Сава каже такође:

Ја вам говорим да се отресете свега што је зло, и све што видесте и чусте од оца вашег, то чините, да, и молитвама његовим избегавши више речене страхоте, с њим бсчна добра добијамо у бескрајне векове. А Бог мира и љубави молитвама (светога) оца нашег са свима вама и нама, Амин!

Не бисмо могли да говоримо о тами средњег века, већ о једном добу које је било дубоко свесно значаја просветитељског рада, значаја идеја, у погледу конструисања свога културног поднебља, потребе саглашавања људског рада са општом рационалношћу која лежи у природи, сређивања живота помоћу једног погледа на свет, чији је корен у апостолској традицији, у једној логици са којом се већ више од хиљаду година, до Св. Саве, успешно већ сређивао свет и утврђивао његов основ за оно што ми данас називамо модерним светом.

Тако, видимо колико су беседе Св. Саве и његовог оца у ствари израз потребе једне логике за једним ставом пред животоном, са којим се он једино и може да одговарајуће организује и упути ка бољем. То постаје доминирајућа идеја наше историје. И онда уколико улажемо напоре у студији историје, због искуства, занимљиво је да су уређивачи овог *избора* беседа ставили беседе наших светитеља одмах после говора Виљема Освајача пред битку код Хастингса 1066., када је овај познати војсковођа изговорио и ове речи:

Нормани! Најхрабрији ратници!... Дигните своје стегове моји храбри људи, и не стављајте ни мере ни границе своје оправданом гњеви. Нека се муња ваше славе види и громови вашег напада чују од Истока и Запада; будите осветници племените крви.

Ако смо данас толико много заинтересовани, као што заиста и јесмо, о суштинском јединству човечанства, о путевима „савлађивања партикуларизма, посебности или издвојености појединих епоха, националистама и култура“, ако смо толико много заинтересовани историјским материјалом, као што и јесмо, из којег се поучавамо колико је историја ништа друго до заблешка сукоба између „саможртвујуће љубави“ и „самоцентраности“, како се то подвлачи у филозофији историје, онда случај наших светитеља је дивна илустрација овог разумевања историјске реалности, без „романтизма“, како би то могло да се пребаци, већ као пример за углед. Исто тако у данашњим дискусијама у погледу улоге *државе* и *друштва*, односно шта је потребно стварати као *прво*, поучавамо се решењу овог питања из искуства ове двојице наших светитеља такође, јер су Св. Сава и његов отац имали испред себе као циљ, на првом месту, организовање *друштва*, неговање човска, његових врлина, а из чега се рађа *држава* као средство за усавршавање или убрзавање овог циља. Док су освајачи увек имали испред себе прво циљ формирање државе. Истина, то је питање, кажу нам теоретичари или социолози, слично питању шта долази прво кокошка или јаје, али ако указујемо на неопходност одумирања државе, ако се залажемо за извешан хумани интернационализам, онда и у том погледу искуство Св. Саве и Св. Симеона нам је драгоцене, а посебно када је реч о вредности човека, његовом неговању, и средствима тога неговања.

Знамо да свако доба има нечега у себи што је посебно његово, што припада само њему, као карактеристично, али како је природа човека у суштини увек иста, са истим потребама усавршавања, то онда не можемо додати неке толико радикалне нове методе у одгаивању човека. Јер можемо да кажемо да смо и дошли у своје доба кроз метод рада наших светитеља, и све што имамо као модерно, као логично и потребно за даљи *рад*, резултат је једне еволуције коју су значајно унапредили наши светитељи.

Питање међутим, колико ми можемо да мислимо на исти начин као и они који су живели пре нас, у прошлости, ближој или даљој, колико морамо да мислимо као они, није лако питање. Проф. Лајонел Трилинг примећује и само додаје да је исто толико илузија ако мислимо да можемо колико и да верујемо да не можемо. Исто тако недавно преминули велики песник Т. С. Елиот можда би нас у томе помогао запажањем да уколико у својим студијама све више откривамо оно променљиво у човеку, у ист време откривамо све више и оно што се не мења. Јер, заиста, Богослов би додао, једино постојање тога *непроменљивог* у човеку и омогућава развој човека, његову основу, са које и креће у усавршавање. Постојање тога *непроменљивог* у нама даје нам могућност да у раду наших беседника, и отаца нашег друштва, откривамо пуно оног што је од исте важности за нас данас као што је било и за прошле генерације. Јер ипак није нам тешко да откријемо да кроз целу

историју постоји ток нечег непроменљивог као потребе човека. Због тога и ако не можемо да будемо исти, као и наши светитељи, или да исто мислимо, као они из прошлих генерација, ипак не можемо порећи а да опет и немамо много сличности са својим претцима и њиховим потребама. На пример, уколико данас нисмо толико сигурни у повлачењу развојне линије из ембу вере и рационалности, уколико смо више у сумњи, уколико се брже у много чему мењамо, ипак, искуство наших светитеља како интелектуално искрено можемо „упирати свој поглед према небу“ а у исто време успешно организовати цивилизаторски подухват материјалне изградње и економског развоја, остаје ипак као заједничко искуство, или нешто што може да буде исто за све у свим временима. Јер коначно у овој видљивој реалности не остајемо вечито, а за њу смо опет везани љубављу својих неуклоњивих потреба, или моралних обавеза рада, који се у Јеванђељу описује као „добро дело“, и без чега нема ни одговарајуће вере. Јер не потврђују ли наши светитељи толико сигурне, како својим речима тако исто и својим делима, да су неговали и поправљали свој народ, али да су то једино могли да ураде као што су и чинили кроз свој цивилизаторски подухват, и организовања државе, и изградње друштва. Беседништво, жива реч, било је једно од средстава у том раду, такође.

Били су веома пробуђени пред несавршенствима свога времена, били су тога свесни као и сви други велики хероји историје, а који су уз то често били и одлични говорници. Осећали смисао свога живота и рада у замењивању несавршеног нечим савршенијим. Њихов почетни став био је уверење да иза ове видљиве реалности постоји њена друга страна, савршенија, духовнија, на коју се треба ослонити, да би се ова видљива што боље организовала.

Са тим смо пошли, и преко тога става, како наше, тако и светско друштво, дошло је до данашњег ступња своје организације и напретка, који није савршен и због чега се тражи продужетак тога рада. Дали су нам пример, што и данас често биографи откривају код великог песника, како треба разумети да има нечег реалнијег од овог само на изглед реалног живота, и ту реалност су налазили у уметности. Сетимо се залагања наших светитеља да естетски украсе наше цркве и манастире, те наше прве научне или просветне установе, кроз које имамо данашње своје универзитете. Али су знали и то да ни реалност уметности није довољна, већ само средство за нешто више, за више облике реалности, који се не освајају триковима већ радом кроз радости и здравље живота.

Можда је св. Симеон, као жупан Немања, био приморан каткад да држи сличне говоре као Виљем Освајач, пред биткама које је водио, али он је коначно потврдио своје савршеније циљеве. своје дубље искуство у погледу државе само као средства за неговање људи; јер мржња има своје игре које не могу да буду основа живота. Због тога су пресудну пажњу обратили у организовању Цркве, што слободније услове за њен рад, што је добило и свој облик који ми нашим људским језиком, на неки начин, изражавамо и речју *независност* чију годишњицу — седамстотина педесет година прослављамо сада, у овој години.

Када нам књижевни историчари саветују да са што већом отвореношћу ума приступамо читању једног доброг литерарног дела, да што више отворимо свој ум имагинацији и уметности његовог аутора, јер нам то даје могућност сагледања како дубина једног ретког искуства а тако исто и једног доба, онда и литерарно дело Св. Савае које када читамо говори нам о једном искуству као и о једном добу; даје нам могућност схватања целине живота, његово пуније сагледање. То је и разлог нашег освртања на тај рад, прослављање годишњица везане за њега. Тада откривамо и то да живот човека тога времена, стање његовог ума, социјалног живота, итд. у једном погледу, са извесним потребама, исто је као и данас, а на првом месту ту је она непосредна инстинктивна потреба за савршенијим облицима, нешто што је заиста довољно акомулирано у нашој природи, у нашем уму. Увек се тражио пунији живот, „живот и изобиље“, према речима Спаситеља, тражимо га и ми данас. Св. Сава је ту био, у нашој историји, да нас у томе помогне. Како су инстинкти живота исти, иста основна структура људске природе, са својом потребом за добром, бољим, за љубављу, коју прати борба оног нижег у човеку, оно што није љубав, онда једно исто искуство, један и иста еволуција, јесте нужност даљег идења према савршенијем. И када књижевни критичари и историчари запажају и то, подвлачећи оправдано веома много, да је „поезија исто толико егзактна наука колико и геометрија“, с обзиром да можемо да са поузданошћу говоримо о поетском, метафизич-

ком, интуитивном разумевању као облику сазнања, и то веома сигурном (Ричард Хогарт), онда са истом математичком сигурношћу или егзактношћу можемо интуитивно сазнање о условима човековог развоја у искуству Св. Саве прихватити као услов и нашег данашњег напретка. Што значи да сигурно можемо да прихватимо, као научан став, како је и колико „унутрашњи живот“ човека нашег српског друштва из времена Св. Саве био пред истом проблематиком пред којом се и сваки човек данас налази, у било ком делу света. Због тога онда са истом математичком тачношћу можемо да закључимо и о томе колико је еволуција мисли Св. Саве, његовог цивилизаторског дела, нужно потребна да буде и у нашој савременој мисли и у нашем савременом раду. Нема ту „никаквог национализма“.

Ако ми данас опет дискутујемо о ужим и ширим вредностима, искуство рада Св. Саве, са колико је он успеха наше уже националне потребе укључивао у најшире вредности до којих се тада могло доћи, и од којих ни данас не постоје шире, онда и у том погледу можемо бити веома сигурни ако се ослонимо на тај рад који је он тако сигурно започео код нас. Према томе када данас говоримо о *светосављу* тада ништа друго не можемо да имамо испред себе, до тај универзализам, те наше вредности које је он усвојио кроз Цркву, за поправљање и неговање човека свога времена. Није потребно онда истицати, или то подвлачити, колико *светосавље* није политички систем или пекаква идеологија за државно уређење, већ само хуман метод рада у усавршавању човека. Хришћанска религија и према искуству Светога Саве не занемарује ову видљиву реалност живота, шта више кроз њу се она и срећује, или, знамо из светске историје да се кроз ову религију, систем њене истине, најуспелије средио и уредио овај свет, у чијем друштву налазимо најбоље материјалне услове за интелектуално и морално развијање, за усвајање живота као радости. Зато и кажемо да је *светосавље* рационалност наше историје. Због тога смо онда и математички сигурни и у томе да као што год кроз организовање медицинске службе у нашем друштву чувамо и негујемо своје анатомски стечене особине, тако исто морамо, такође, кроз организациони рад Св. Саве, продужавајући га, да негујемо и своје инстинкте распознавања добра а које смо акумулирали у духу. Установа коју је тако сигурно, и тако демократски, утврдио код нас за ту сврху, јесте Црква? Значајни датум у Њеном развоју у нашем друштву одиграо се и 1219. године, дакле пре седам стотина и педесет година. У тој Цркви он је проповедао, и та проповед по својој унутрашњој снази, у односу према животу, као и према својој литерарној естетској страни, јесте и данас једно живо сведочанство напора у једном делу света за његовим организовањем ка вишим реалностима, пунијем животу.

Данас када се у свом социјалном и научном расположењу поносимо и врлином интелектуалне искренности, да увек и у свему идемо до краја ствари, онда несумњиво да нам та иста интелектуална искреност тражи да идемо и до краја ствари када је у питању наше колективно искуство у борби за законитост и морални поредак. Та интелектуална искреност нас приморава да се задржимо на делу Св. Саве, на његовој беседи, на инспирацији која га је занела за дело које је остварио. Ми уколико не можемо тај занос ни приближно следовати, колико га је он у својој светитељској благодати имао, можемо га поштовати, а то у ствари значи и бити у континуитету тога рада. Тај нам је континуитет посебно потребан данас када нас песници опомињу да и поред свег нашег технолошког напретка ипак нам прети опасност да онај унутрашњи дух смисла и вредности живота, онај унутрашњи фактор еволуције, оно што је његова морална или интелектуална основа лепоте и вредности, рада и изградње, основа лепоте и богатства, изчезне, напусти нас, опасност која није мала, и која нам заиста прети. Да не би дошло до тога осиромашења морамо узети у веома озбиљно разматрање, поново и поново, што смо и до сада чинили, дело Светога Саве и као песника и као мислиоца, и као организатора свога друштва, јер све го заједно без њега не био један веома успео цивилизаторски подухват. Зато је он увек садашњост, увек нов почетак, јер људска је природа у својој суштинској структури увек иста. Човека увек прати љубав а и то што није љубав. Сетимо се опет његовог тражења да се „морамо отрести зла“.

Несумњиво је и то, и са тим се слажемо као са једном такође природном појавом човекове судбине или положаја, да један велики број људи може да живи, као и што живи, и „без веровања и без сумње“, или и без икаквог испитивања свога положаја у појави живота. Али уколико опет указујемо на то да живот испод тога нивоа вере и сумње није онолико стваралачки колико

може да буде са „вером и сумњом“, онда такође дело нашег светитеља има своју вредност за наш садашњи рад, за наше садашње цивилизаторске подвиге. Знамо да вера или веровање није ништа без добрих дела, управо без рада, рада на напретку у решавању социјалних питања; дело нашег светитеља и његова проповед опет и у том погледу лежи у ОСНОВИ садашњих наших инспирација. Јер наш прогрес није почео са радом наше генерације, нити се са њом завршава.

Ова књига *Избор из светског беседништва* нека је врста ливне слике, и са мисаоне и са естетске стране, рада човековог интелекта, његових тежњи и његових могућности. Прво нам се приказује беседа пророка Исаије, а у центру је Спаситељева Беседа на Гори, која се на свој начин наставља у проповеди и Св. Сабе и св. Симеона. Једном речју цела мисао ове књиге није ништа друго до илустрација борбе човека како да се „отресе зла“, на шта се сам Св. Саба директно осврће. Они који су имали нешто да нам кажу у том погледу рекли су то веома надахнуто, а што има и свој леп облик, пример како треба говорити, како се користи језиком у борби за свршенијим облицима живота, што је у сваком случају питање напора рада и студије. У овој књизи имамо помоћ у том погледу, једну добру инспирацију; због тога њена појава има и своју добру моралну вредност.